

Beata Bienkowska ✦ Piotr Kruszyński
Cezary Kulesza ✦ Piotr Piszczek

WYKŁAD PRAWA KARNEGO PROCESOWEGO

Redakcja naukowa:
prof. dr hab. Piotr Kruszyński

**Wydanie drugie
poprawione i uzupełnione**

Temida 2

Białystok 2003

Poszczególne rozdziały napisali:

Beata Bieńkowska – II; III; IV pkt 1

Piotr Kruszyński – I, XIII; XIV

Cezary Kulesza – IV pkt 2; V–XII; XV–XVIII; XXIV

Piotr Piszczek – XIX–XXIII; XXV

© Copyright by Temida 2
Białystok 2003

Żadna część tej pracy nie może być powielana i rozpowszechniana w jakiejkolwiek formie i w jakikolwiek sposób (elektroniczny, mechaniczny), włącznie z fotokopiowaniem – bez pisemnej zgody wydawcy.

ISBN 83-86137-94-0

Opracowanie graficzne okładki
Jerzy Banasiuk

Układ typograficzny
Jerzy Stachijuk

Redaktor techniczny
Jerzy Banasiuk

Korekta: Marian Suchożebrski

Wydawca: **Temida 2**

Przy współpracy i wsparciu finansowym Wydziału Prawa
Uniwersytetu w Białymstoku

Druk i oprawa: Podlaska Spółdzielnia Produkcyjno-Handlowo-Usługowa
Białystok, ul. 27 Lipca 40/3, tel./fax 675-48-02; <http://www.podlaska.com.pl>

Zdigitalizowano i udostępniono w ramach projektu pn.
Rozbudowa otwartych zasobów naukowych Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku,
dofinansowanego z programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Edukacji i Nauki na podstawie umowy SONB/SP/512497/2021

OSKARŻYCIEL PUBLICZNY

Oskarżyciel publiczny jest organem państwa powołanym do wnoszenia i popierania oskarżenia w sprawach o przestępstwa ścigane skargą publiczną oraz te przestępstwa prywatno-skargowe, gdzie interes społeczny wymaga objęcia oskarżenia.

W literaturze przedmiotu prezentowane były różne poglądy na temat stanowiska prawnego oskarżyciela publicznego w procesie karnym. Zasadniczy spór sprowadzał się do rozstrzygnięcia kwestii, czy oskarżyciel publiczny jest w procesie karnym stroną, czy jedynie reprezentuje interesy państwa jako strony procesu. W związku z tym należy wyróżnić prezentowane w literaturze przedmiotu trzy podstawowe stanowiska:

- stroną w procesie jest państwo, w którego imieniu wnosi i popiera oskarżenie prokurator lub inny organ oskarżycielski;
- stroną jest sam oskarżyciel publiczny, w którego roli występuje bądź prokurator bądź inny organ, jako wyraziciel odpowiednich interesów państwa;
- stroną nie jest ani państwo, ani oskarżyciel publiczny, gdyż ten drugi nie jest „czystą” stroną oskarżenia, ponieważ może zaskarżyć orzeczenie także na korzyść oskarżonego (art. 425 § 4 kpk.). Jest on więc specyficzną stroną procesową, gdyż jako rzecznik praworządności nie może skupić się jedynie na popieraniu oskarżenia, lecz ma także kierować się zasadą obiektywizmu przy ocenie zasadności oskarżania.

Przy ocenie pierwszego poglądu należy wziąć pod uwagę, iż w stadium jurysdykcyjnym procesu karnego biorą udział dwa organy państwa: sąd i oskarżyciel publiczny. Przyjmując założenie, że państwo reprezentowane przez oskarżyciela publicznego jest w procesie stroną, musiałyby ono występować w dwóch nie dających się pogodzić ro-

lach: strony procesowej i rozstrzygającego spór sądu. Taki pogląd byłby wewnętrznie sprzeczny (*contradictio in adiectum*).

Za stronę procesową nie można również uznać prokuratora ani innych oskarżycieli publicznych, którzy nie reprezentują w procesie własnych interesów, lecz interes państwa. Zmiana osoby oskarżyciela publicznego w toku procesu nie wywołuje żadnych skutków prawnych, szczególnie w przypadku prokuratury działającej w oparciu o zasadę jednolitości i indyferencji. Takie skutki wystąpiłyby na pewno w przypadku zmiany klasycznych stron procesowych, np. wstąpienia do procesu zastępczej bądź nowej strony procesowej. Oskarżyciela publicznego, jako nie będącego stroną w sensie materialnym (to znaczy bez posiadania interesu prawnego o charakterze osobistym) można byłoby uznać za stronę w sensie formalnym, co byłoby zgodne z kontradyktryjną i skargową strukturą procesu karnego. Biorąc jednak pod uwagę jego określoną wcześniej pozycję prokuratora – podstawowego oskarżyciela publicznego – czyli rzecznika praworządności jaką pełni nie tylko w sferze prawa karnego ale i innych dziedzinach prawa, nie sposób zapomnieć o jego uprawnieniach wykraczających poza sferę oskarżania.

Dlatego też najwłaściwszym wydaje się przyjęcie stanowiska o traktowaniu oskarżyciela publicznego, a przede wszystkim prokuratora, nie jako strony procesowej w sensie formalnym (procesowym), lecz jako rzecznika interesu publicznego, korzystającego w swych działaniach z praw strony czynnej oskarżenia. Taka pozycja oskarżyciela publicznego znajduje również procesowe uzasadnienie; działając jako strona występuje on zasadniczo jako przeciwnik procesowy oskarżonego, zgodnie z wymogami skargowej i kontradyktryjnej formy procesu.

1. Organy uprawnione do pełnienia funkcji oskarżyciela publicznego

Zgodnie z art. 45 § 1 kpk. zasadniczym organem państwa uprawnionym do sprawowania funkcji oskarżyciela publicznego jest prokurator. Uprawnienia oskarżyciela publicznego przysługują także innym organom państwa w ramach upoważnienia ustawowego (art. 45 ust. 2 kpk.). Nadrzędność prokuratora jako oskarżyciela publicznego nad in-

nymi organami państwa mogącymi pełnić tę funkcję wynika z następujących względów:

- prokurator posiada upoważnienie ustawowe do występowania jako oskarżyciel publiczny we wszystkich sprawach, bez względu na tryb postępowania. Uprawnienia pozostałych oskarżycieli publicznych dotyczą przede wszystkim szczególnych trybów postępowania i wynikają bądź z przepisów kpk., bądź szczególnych ustaw kompetencyjnych (np. kodeks karny skarbowy);
- występowanie prokuratora w procesie karnym jako oskarżyciela publicznego jest regułą, zaś występowanie innych organów – wyjątkiem. Jednakże w przeciwieństwie do znanej prawu cywilnemu zasady *lex specialis derogat legis generalis* wstąpienie prokuratora do procesu wypiera inne organy uprawnione do pełnienia funkcji oskarżyciela publicznego. Sytuacja taka ma miejsce w szczególności w przypadku oskarżycieli publicznych występujących w trybie uproszczonym.

Dlatego też można stwierdzić, iż prokurator jest generalnym i uniwersalnym oskarżycielem publicznym, posiadającym monopol oskarżenia nie doznający żadnych ograniczeń i obejmującym wszelkie rodzaje sądów.

Expressis verbis jest on określony w art. 32 ust. 1 ustawy o prokuraturze, który stanowi, iż prokurator wykonuje czynności oskarżyciela publicznego przed wszystkimi sądami.

Uprawnienia prokuratora jako oskarżyciela publicznego nie są ograniczone także przez pokrzywdzonego występującego w procesie jako oskarżyciel prywatny bądź oskarżyciel posiłkowy. Ma on bowiem pełne prawo do włączenia się w każdy proces karny, bez względu na to czy sam wniósł oskarżenie, czy też uczynili to inni oskarżyciele.

Do podstawowych obowiązków prokuratora jako oskarżyciela publicznego wnoszenie oskarżenia i popieranie go przed sądem.

O ile wniesienie oskarżenia, bądź przyłączenie się do skargi wniesionej przez innego oskarżyciela (objęcie oskarżenia) są czynnościami jednorazowymi, o tyle popieranie oskarżenia stanowi określoną działalność, obejmującą kompleks czynności zmierzających do osiągnięcia celu procesu.

Do czynności tych w przypadku postępowania przed sądem I instancji można zaliczyć w szczególności:

- przygotowywanie się do rozprawy głównej, w szczególności przez zaznajamianie się z aktami sprawy. Jest to istotny aspekt pracy prokuratora, biorąc pod uwagę wskazane wcześniej zasady działania prokuratury z których wynika, iż nie zawsze prokurator prowadzący bądź nadzorujący postępowanie przygotowawcze wnosi oskarżenie do sądu;
- udział w posiedzeniach sądu oraz składanie wniosków w przedmiocie wszelkich kwestii rozstrzyganych przez sąd;
- udział w rozprawie głównej i składanie na niej wszelkich wniosków oraz oświadczeń, w zależności od przebiegu rozprawy;
- wygłaszanie przemówienia końcowego.

Podobne uprawnienia służą mu także w postępowaniu odwoławczym, jak i przy rozpatrywaniu przez sąd nadzwyczajnych środków zaskarżenia (np. kasacji przez Sąd Najwyższy). Ma on również pełne prawa strony przy wnoszeniu środków odwoławczych (apelacji, zażalenia), bądź może uruchamiać nadzwyczajne tryby odwoławcze. Tak więc jego szczególnym uprawnieniem jest możliwość wniesienia kasacji (art. 520 kpk.), bądź wniosku o wznowienie postępowania zakończonych prawomocnym orzeczeniem sądowym (art. 542 § 1 kpk.).

W roli oskarżyciela publicznego może wystąpić także asesor pełniący obowiązki prokuratora. Jednakże jego uprawnienia w procesie karnym są ograniczone:

- może występować tylko przed sądem rejonowym;
- nie może dokonywać żadnych czynności w sprawach rozpatrywanych przez Sąd Najwyższy.

W związku z powyższym jedynie na prokuratora, jako głównego oskarżyciela publicznego, kpk. *expressis verbis* nakłada obowiązek brania udziału w rozprawach sądowych o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego, chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 46 kpk.). Wyjątkiem od tej zasady jest postępowanie uproszczone (art. 477 kpk.). Wynika to, przynajmniej pośrednio, z faktu, iż w tych sprawach funkcję oskarżyciela publicznego – zamiast prokuratora – mogą pełnić inne organy.

Przepis art. 90 ustawy o prokuraturze mówi o „występowaniu” aplikanta przed sądem w charakterze oskarżyciela publicznego. Jednakże określone w tym przepisie uprawnienia aplikanta obejmują jedynie składanie ustnych oświadczeń popierających oskarżenie. Jego wystąpienie przed sądem wymaga upoważnienia przez uprawnionego prokuratora.

Uprawnienia oskarżyciela publicznego przysługują także innym organom w ramach przyznanego im upoważnienia ustawowego (art. 45 § 2 kpk.).

Uprawnienia tych organów wynikają z ustaw szczególnych, które określają zakres ich działania. Mogą one występować w procesie **zamiast lub obok prokuratora**. Wynika to z opisanej wcześniej pozycji prokuratora jako głównego oskarżyciela publicznego.

Zgodnie z art. 121 § 1 kks. oprócz prokuratora, oskarżycielem publicznym przed sądem jest organ, który wnosi i popiera akt oskarżenia. **Obok lub zamiast** prokuratora mogą działać organy finansowe, które mogą delegować swojego przedstawiciela do wykonywania funkcji oskarżyciela publicznego w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe rozpatrywane przez sądy (art. 133 § 1 kks.), a także inne organy dochodzenia określone w art. 134 § 1 kks. Organ taki stanowi urząd skarbowy lub urząd celny. W przypadku, gdy prokurator nie wstąpi do procesu są one jedynym, samodzielnym oskarżycielem. Natomiast włączenie się prokuratora do takiego procesu jako głównego oskarżyciela (art. 122 § 3 kks.) nie pozbawia tych organów uprawnień oskarżycielskich, aczkolwiek nie korzystają wówczas z kompetencji przysługujących na mocy przepisów kpk. (wyliczonych w art. 122 § 1 kks.) prokuratorowi.

Wyłącznie zamiast prokuratora występować mogą organy występujące w charakterze oskarżyciela posiłkowego w trybie uproszczonym (art. 325d.) Katalog takich organów określa rozporządzenie wykonawcze Ministra Sprawiedliwości wydane w oparciu o art. 325d kpk.